

УДК 378.2:37.012(470+571)

ГАННА КРАСИЛЬНИКОВА, канд техн. наук, доцент
Хмельницький національний університет, МОН України
Адреса: вул. Інститутська 11, м. Хмельницький, 29016, Україна
E-mail: krasil@ukr.net

СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто досвід використання системи внутрішнього моніторингу якості вищої освіти в університетах Великої Британії. Проаналізовано існуючу модель системи моніторингу якості освіти на рівні вищого навчального закладу в межах виявленої відомим американським філософом освіти П. Монро британської моделі вищої освіти. Охарактеризовано новий документ «Кодекс якості вищої освіти», який регламентує внутрішні процедури забезпечення й моніторингу якості університетів Великої Британії. Наведено дані порівняльного аналізу напрямів внутрішнього моніторингу якості вищої освіти окремих британських університетів. Напрямами моніторингу, притаманними усім ВНЗ, є звіти зовнішніх екзаменаторів, зворотній зв'язок зі студентами, звіти інституціональних оглядів. Інші напрями внутрішнього моніторингу залежать від статусу, місії навчального закладу і передбачають опитування роботодавців, випускників ВНЗ, аналіз доповідей експертів комісії з оцінювання нових програм навчання тощо. Проаналізовано циклічну модель моніторингу якості вищої освіти у британських ВНЗ.

Ключові слова: моніторинг, система забезпечення якості вищої освіти, управління якістю, циклічна модель моніторингу.

ВСТУП

До 80-х років минулого століття в європейських університетах попри декларування проблеми якості як центральної, не розроблялися спеціальні механізми або інструменти її забезпечення – ні на рівні ВНЗ, ні на рівні держави. Управління якістю було частиною неформальних механізмів академічної спільноти, що саморегулювалися, не мали зв'язку з зовнішнім оцінюванням і не були предметом спеціальної відповідальності університетів [1, с. 7].

Упродовж останніх 15–20 років у багатьох європейських країнах сформувалися національні системи забезпечення якості освіти, що базуються на власних підходах і традиціях до оцінювання якості. За словами технічного директора з інституціональної та програмної акредитації Агенції гарантії якості університетів Каталонії (Catalan University Quality Assurance Agency, AQU), члена правління ENQA Йозефа Гріфолла, в Європі відсутня єдина система інституціонального оцінювання діяльності освітніх установ [2].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті полягає в отриманні відповідей на актуальні питання для реформування вітчизняної вищої освіти. Водночас зарубіжний досвід не є зразком для наслідування, а лише забезпечує інформацію для аналізу та допомоги у прийнятті оптимальних рішень, уникненні власних помилок. Дослідження базується на традиційному аналізі літератури, Internet-джерел, а також узагальненні досвіду участі

автора у міжнародних освітніх проєктах, конференціях і семінарах з питань забезпечення й моніторингу якості вищої освіти.

Для аналізу системи моніторингу якості вищої освіти нами обрана Велика Британія як країна з розвинутою системою вищої освіти і значними досягненнями у забезпеченні її якості.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як зазначає американський філософ освіти П. Монро, доцільно виокремлювати три логічно можливі варіанти моделі освіти, що відповідають панівним типам політичних, соціальних та економічних устроїв:

1) модель континентальних європейських країн (Німеччини, Франції, Італії, Росії), в якій центральна роль у регулюванні, фінансуванні й здійсненні моніторингу відведена державі;

2) модель Великої Британії з мінімальним втручанням уряду в освітній процес;

3) модель США, в якій функція управління освітою передана іншим, неурядовим формам самоорганізації суспільства і реалізується на рівні штатів, місцевого самоуправління та приватної ініціативи [3].

Розглянемо історично сформовану в Європі «британську» модель якості освіти, яка базується на внутрішньому самооцінюванні академічної спільноти. У сучасній Великій Британії ця модель гармонійно доповнюється континентальною, заснованою на зовнішньому оцінюванні ВНЗ з погляду його відповідальності перед суспільством і державою [4], та, частково, американською. Усі рішення, що визначають перспективу розвитку галузі освіти, незалежно від провладних політичних сил, приймаються парламентом або урядом Великої Британії [5].

Вивченню окремих аспектів системи забезпечення та моніторингу якості вищої освіти у Великій Британії присвячені роботи таких вітчизняних учених, як: Н. Бідюк, С. Біліченко, М. Кісіль, П. Кряжев, А. Неженцева, Г. Поберезська, К. Стеценко, Л. Тупичак та ін. Зарубіжні науковці Н. Аксьонова, В. Байденко, Д. Вестерхайден (*D. Westerheijden*), О. Ворожейкіна, О. Гривенная, А. Муравйова, О. Олейникова, О. Покладок, Д. Саприкін, Л. Тарасюк, П. Уільямс та інші теж працювали над цим питанням.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Велика Британія – країна-співзасновниця Болонського процесу та ініціатор створення ESG, в якій 1985 року відбулося формальне оцінювання якості вищої освіти. При цьому у політехнічному секторі система зовнішнього оцінювання існувала ще з кінця 60-х років [1, с. 16]. Створена в країні система гарантії якості ставить перед собою такі цілі: забезпечення дотримання ВНЗ академічних стандартів кваліфікацій; гарантування якості освітніх послуг; розширення можливостей студентів набути освітній та професійний досвід; забезпечення підзвітності ВНЗ щодо державних інвестувань; надання достовірної інформації про якість освіти й стандарти тим, хто бажає її отримати або її потребує [6]. До речі, саме у Великій Британії поняття «моніторинг» вперше було використано в контексті отримання інформації про функціонування навчальних закладів.

У країні діє багатоступінчаста система акредитації університетів і оцінювання їхніх освітніх програм за чільної ролі Агенції з гарантування якості у вищій освіті (Quality Assurance Agency (QAA) for Higher Education), заснованої у 1997 році. QAA – це незалежний недержавний орган, який займається оцінкою якості вищої освіти в Об'єднаному Королівстві (за наявності певних процедурних відмінностей в Англії, Північній Ірландії, Шотландії та Уельсі) [7].

Тривалий час у країні в галузі вищої освіти існує традиція локальної освітньої політики, яка базується на принципах інституціональної автономії та дерегуляції. Навчальні заклади є незалежними самоврядними корпораціями вищої освіти, які мають широке коло повноважень, наприклад щодо присвоєння ступенів та інших кваліфікацій. Крім цього, самі ВНЗ, а не QAA, акредитують власні освітні програми.

На законодавчому рівні у британських ВНЗ, як і в українських, не закріплена вимога функціонування системи внутрішнього забезпечення та моніторингу якості освіти. Принцип первинної відповідальності ВНЗ за забезпечення якості навчального та наукового процесів закладено у понятті автономності вищих навчальних закладів Великої Британії та інших європейських країн. Водночас заклади професійної освіти й навчання законодавчо зобов'язані мати такі системи, що функціонують у режимі самооцінювання.

Донедавна всі внутрішні процедури забезпечення й моніторингу якості університетів Великої Британії здійснювалися відповідно до «Кодексу практики забезпечення академічної якості й стандартів у вищій освіті», розробленого QAA [8]. Цей документ складався з десяти розділів: аспірантські дослідницькі програми; різні форми навчання (в т. ч. дистанційна); студенти з особливими потребами; зовнішнє екзамінування студентів; апеляції та скарги студентів; оцінювання студентів; структура програм, їх затвердження, моніторинг і перегляд; сприяння працевлаштуванню студентів; практики і стажування; прийом до ВНЗ. Документ входив до збірки нормативних документів ВНЗ під назвою «Академічна інфраструктура», яка включає рамки кваліфікацій вищої освіти Англії, Уельсу, Північної Ірландії і Шотландії; академічні стандарти з різних галузей знань, у яких описані очікувані результати засвоєння дисциплін, в тому числі умінь та рівень розвитку здібностей, компетенції; специфікацію програм навчання.

Починаючи з 2012–2013 навчального року на зміну «Академічній інфраструктурі» QAA розробила новий документ «Кодекс якості вищої освіти», що складається з трьох частин [9]:

1. Частина А. Розробка і впровадження граничних академічних стандартів.
2. Частина В. Забезпечення та покращення якості навчання.
3. Частина С. Надання інформації про вищу освіту.

У документі чітко розрізняються два ключові поняття: «академічні стандарти» (academic standards) та «академічна якість» (academic quality). Академічні стандарти – це заздалегідь встановлені, чітко визначені рівні результатів навчання, які повинен досягти студент для того, щоб отримати право на присвоєння йому певної кваліфікації. Академічна якість – спосіб оцінки ефективності діяльності чи послуги («освітніх можливостей») для забезпечення студентів максимальними можливостями відповідності встановленим вимогам до навчання і стандартам академічних ступенів [6]. А «забезпечення якості» розглядається QAA як набір процедур, призначених для нагляду за дотриманням академічних стандартів та створенням умов отримання студентами якісної освіти [9].

Показники, що оцінюються у першій частині Кодексу, стосуються досягнутих результатів навчання студентів відносно встановлених академічних стандартів і містять національні рамки кваліфікацій вищої освіти тощо. Друга частина документу містить показники, що впливають на якість навчання студентів і стосуються: структури програми навчання, процесу викладання, навчальних ресурсів, підтримки студентів та їх участі у процедурах забезпечення якості вищої освіти тощо. Третя складова присвячена висвітленню інформації про вищу освіту та доступу до неї всіх

зацікавлених сторін. На підставі Кодексу якості кожен ВНЗ розробляє власні стратегії та програми внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.

Так, за принципами та правилами розділу В8 «Моніторинг та перегляд програм» Кодексу якості будь яка нова програма підготовки в університеті повинна пройти процедуру валідації до початку її використання та затвердження у спеціальній Комісії, яка аналізує зміст, структуру, ресурсне забезпечення, необхідний час на засвоєння програми, затребуваність її ринком тощо. Результатом періодичних переглядів програм підготовки в університеті є рішення Комісії про продовження реалізації програми впродовж наступних п'яти років або її скасування. До складу комісії з гарантування якості програм навчання обов'язково залучаються студенти.

У країні поширена практика використання підсумків щорічного національного опитування студентів випускних курсів ВНЗ щодо їх ставлення до програм підготовки та власних результатів засвоєння програм. Така інформація розміщується на веб-сайті кожного університету, де також подаються інші статистичні дані, зокрема про успіхи студентів та їх подальше працевлаштування. Крім цього у британських ВНЗ для оцінювання знань студентів на етапі семестрового підсумкового контролю зазвичай залучають зовнішніх екзаменаторів, звіти яких обговорюються у подальшому з представниками студентства для напрацювання стратегії покращення якості вищої освіти.

Сьогодні спостерігається значне зростання ролі студентів у житті вищої школи. У системі зовнішнього та внутрішнього оцінювання якості освіти все більшу роль відіграють студенти, які самі оплачують надання освітніх послуг. Відбувається реальне залучення студентів до процесів зовнішньої оцінки якості. Агенція з гарантування якості у вищій освіті проводить спільні конференції з Національною спілкою студентів (National Union of Students), «студентські письмові подання» стають складовою частиною інституційних аудитів, а члени комісій обов'язково зустрічаються як з керівниками студентських спілок, так і з пересічними студентами, які навчаються на різних курсах та за різними програмами. Свою оцінку навчальним курсам студенти висловлюють шляхом заповнення відповідних анкет та бланків опитування, через «фокус-групи» або студентів-респондентів курсу [7].

Важливу роль у підвищенні якості викладання в університетах країни відіграє Академія вищої освіти, яка пропонує понад 200 програм і професійних курсів для постійного підвищення кваліфікації викладачів, організовує обмін інноваційним досвідом в освітньому середовищі.

Університети Англії й Шотландії зобов'язані публікувати інформацію про стан програм навчання для зацікавлених сторін (студентів, роботодавців тощо) [8]. За даними звіту The European Higher Education-2012 майже всі вищі навчальні заклади Великої Британії публікують власні Стратегії постійного поліпшення якості, а деякі з них – звіти про оцінювання якості освіти, в тому числі критичні, а іноді й негативні [10, с. 68–69].

Невід'ємними складовими системи забезпечення якості професійної освіти та навчання у Великій Британії є національні стандарти кваліфікацій, що базуються на національних професійних стандартах; національна рамка кваліфікацій, рівні якої описані у термінах залікових одиниць. У вищій освіті регулювання кваліфікацій ВНЗ здійснюють за допомогою спеціального документу «Академічна інфраструктура», який містить: рамки кваліфікацій вищої освіти Англії, Уельсу, Північної Ірландії і Шотландії; академічні стандарти з різних галузей знань, у яких описані очікувані результати засвоєння дисциплін, в тому числі уміння та рівень розвитку здібностей, компетенції; специфікацію програм навчання [8].

Таким чином, залежно від місії та необхідності вирішення поточних завдань європейські ВНЗ обирають найбільш привабливі моделі менеджменту якості освіти, проте всі вони повинні базуватися на системі моніторингу, що дозволяє координувати та покращувати свою діяльність на шляху досягнення цілей. Порівняльний аналіз напрямів моніторингу на прикладі окремих британських ВНЗ наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз напрямів моніторингу в британських ВНЗ

University of Glasgow (Шотландія)	University of Oxford (Англія)	Institute of Technology Sligo (Ірландія)
Подібні		
Звіти зовнішніх екзаменаторів		
Зворотній зв'язок зі студентами (результати опитування)		
Звіти інституціональних оглядів		
Схожі		
Робота комісії щодо змін у програмах і курсах навчання	Щорічні звіти огляду програм	Щорічні звіти про реалізацію програм Доповіді комісії експертів з оцінювання нових програм
Відмінні		
Зворотній зв'язок з персоналом	Робота програмних комітетів за галузями знань	Опитування роботодавців
Аналіз результатів навчальних досягнень студентів відповідно до шкали ЄКТС	Візити менеджерів зі зв'язків (деканів факультетів)	Опитування випускників

Отже, як видно з таблиці, сталими напрямками моніторингу якості вищої освіти у британських ВНЗ, незалежно від їх статусу та місії, є: практика залучення незалежних експертів під час проведення семестрового контролю з подальшим обговорення звітів екзаменаторів для усунення виявлених недоліків; постійні опитування студентів стосовно різних аспектів навчального процесу в закладі на кшталт якості навчальних курсів та їх викладання, зручності роботи залів бібліотек тощо; аналіз інституційних звітів, які складають команди експертів під час інспектування ВНЗ тощо.

Окрім згаданих, у британських ВНЗ зустрічаються й такі напрями моніторингу, як: внутрішній огляд процесів навчання та викладання, модуля оцінювання, відповідності Шотландській рамці кваліфікацій і кредитів; дотримання принципів Болонського процесу (ЄПВО); співробітництво й обміни; щорічний академічний моніторинг; розподіл ступенів; щорічний аналіз успішності студентів з вивчення модулів та програм навчання; кількість апеляцій та скарг; чисельність відратованих аспірантів тощо.

Попри відмінності у виборі напрямів моніторингу цей процес в усіх британських університетах носить циклічний характер і містить такі обов'язкові складові: огляд, перевірку, план і його виконання (рис. 1). При цьому річний звіт з моніторингу проходить певні стадії складання, затвердження і заслуховування на різних організаційних рівнях і розміщується у вільному доступі на сайті університету. Звіт традиційно містить такі складові: фактичні дані, приклади позитивного досвіду, рефлексія, перспективи покращення.

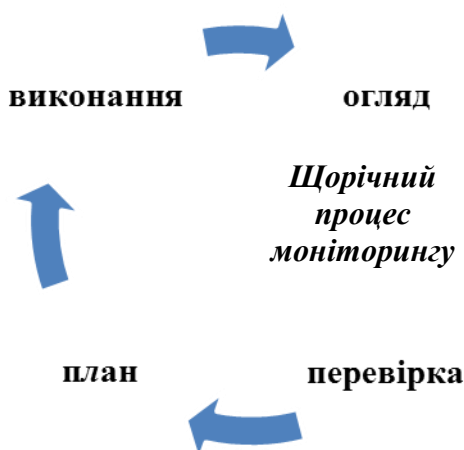

Рис. 1. Циклічна модель моніторингу в британських ВНЗ

ВИСНОВКИ

Отже, проведений аналіз дає змогу зробити висновок, що британські університети традиційно користуються широкою інституціональною автономією, яка поряд з низкою академічних свобод передбачає повну відповідальність за якість підготовки фахівців у ВНЗ. Таким чином, усі університети вільні у своєму виборі більш привабливої моделі менеджменту якості вищої освіти, яка залежить від місії закладу, стратегії її реалізації в умовах жорсткої конкуренції на освітньому ринку та націлена на задоволення вимог усіх бенефіціарів (передусім представників ринку праці та студентів). Водночас усі моделі менеджменту ґрунтуються на моніторингу, що дозволяє координувати та покращувати діяльність ВНЗ на шляху досягнення цілей. Показово, що при різноманітності підходів до моніторингу якості вищої освіти у британських ВНЗ усі вони використовують циклічну модель з чітко окресленими стадіями та процедурами збору і обробки інформації, надання її усім зацікавленим сторонам. Безумовно, що виявлений позитивний досвід побудови моделі моніторингу якості вищої освіти може бути корисним для вітчизняних ВНЗ з урахуванням національних особливостей та традицій розвитку систем управління якістю освіти на інституційному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дирк Ван Дамм, Питер Ван дер Хиден, Кэролин Кэмпбелл. Международная система обеспечения качества и признания квалификаций в высшем образовании в Европе [Электронный ресурс] // Материал форума ОЭСР "Интернационализация высшего образования: управление процессом", (3–4 ноября 2003 г., Тронхейм, Норвегия). – Режим доступа: <http://window.edu.ru/resource/696/58696/files/qualities.pdf>.
2. Грифолл Й. Гарантия качества. В поиске новых стратегий [Электронный ресурс] / Й. Грифолл // Аккредитация в образовании. Электронный журнал об образовании. – 2013. – Режим доступа: http://akvobr.ru/kachestvo_poisk_strategii.html.
3. История педагогики. ч. 2: Новое время / Питер Монро. – М. : Изд. «МІРЪ», 1911. – 296 с.

4. Біліченко С. П. Оцінка ефективності надання якісних освітніх послуг: зарубіжний досвід / С. П. Біліченко ; ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rusnauka.com/20.../2_87167.doc.htm.

5. Тупичак Л. Розвиток системи управління якістю освіти у Великобританії: досвід для України / Л. Тупичак // Ефективність державного управління. Збірник наукових праць. – 2012. – Вип. 30. – С. 325–334.

6. Уильямс П. Особенности национальной системы гарантии качества Великобритании [Электронный ресурс] / П. Уильямс // Аккредитация в образовании. Электронный журнал об образовании, 2010. – Режим доступа: http://www.akvobr.ru/osobennosti_sistemy_garantii_kachestva_velikobritanii.html

7. The *Quality Assurance Agency for Higher Education* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.qaa.ac.uk/aboutus>.

8. Quality and standards in UK universities: A guide to how the system works. Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.eua.be/.../44806UniUK_guide_lores_1_p./](http://www.eua.be/.../44806UniUK_guide_lores_1_p/) (дата звернення 14.03.2014 р.).

9. The UK Quality Code for Higher Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.qaa.ac.uk/assuringstandardsandquality/qu/

10. The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ehea.info/Uploads/\(1\)/Bologna%20Process%20Implementation%20Report.pdf](http://www.ehea.info/Uploads/(1)/Bologna%20Process%20Implementation%20Report.pdf).